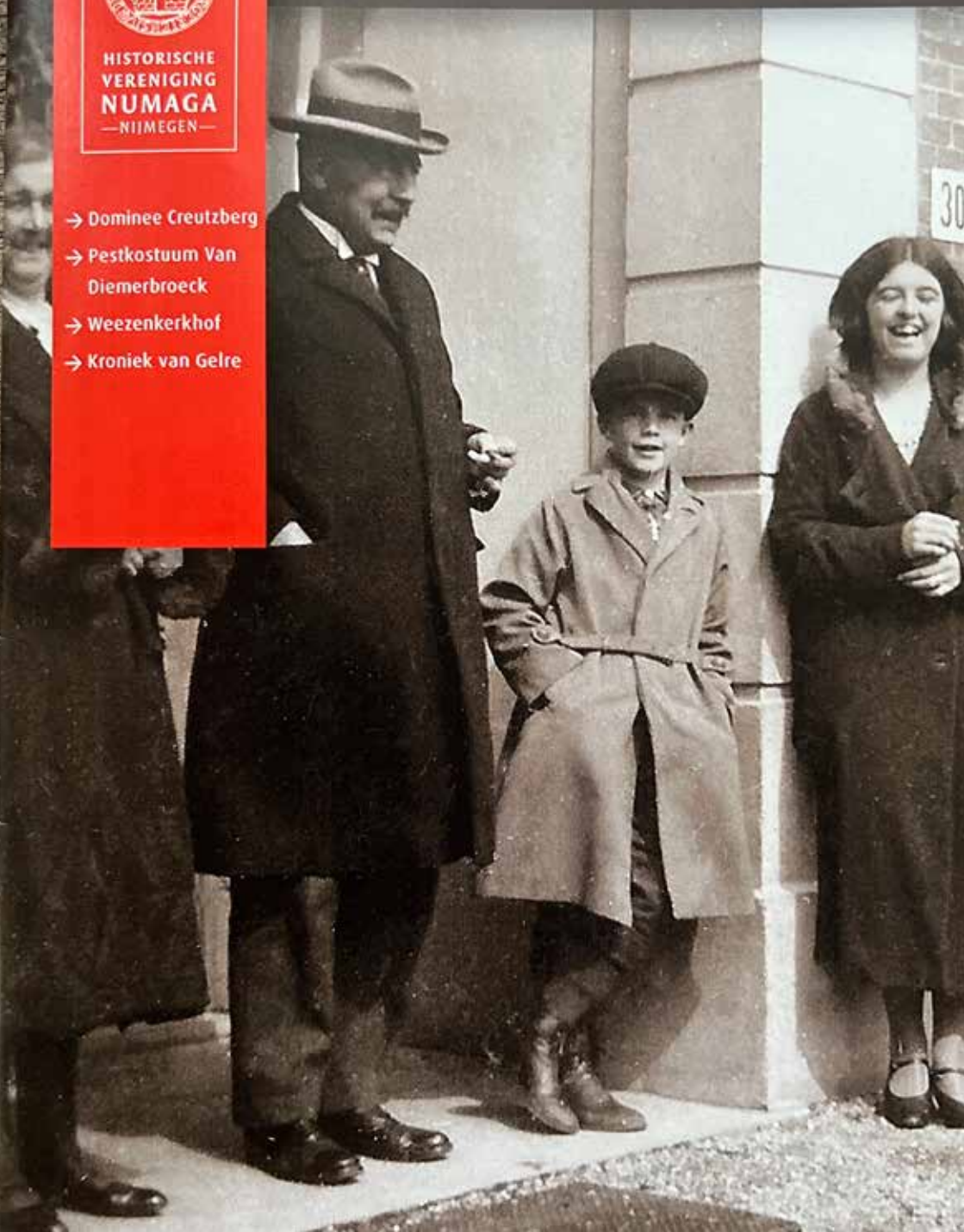

HISTORISCHE
VERENIGING
NUMAGA
— NIJMEGEN —

- Dominee Creutzberg
- Pestkostuum Van
Diemberbroeck
- Weezenkerkhof
- Kroniek van Gelre

Nijmeegs Katern

Gedurende anderhalve eeuw zijn in de Weesinrichting van het Kinderdorp Neerbosch waarschijnlijk twintigduizend wees- en voogdijkinderen uit Nederland opgevangen. Een protestants, zelfvoorzienend kinderdorp gesticht in 1867 door Johannes van 't Lindenhout en zijn echtgenote Hendrina Sipman. Naast de jongens- en meisjespaviljoens, de werkplaatsen, de drukkerij, de eigen voedselvoorziening, de kapel en het ziekenhuis is er ook een eigen begraafplaats. De Weezenkapel ligt in het hart en de begraafplaats ligt aan de zuidpunt van het terrein. Het begraafplaatsperceel is speciaal voor dit doeleinde aangekocht in 1878, nadat de instelling een royale erfenis van een welgestelde dame uit Leiden verkregen had.

Weezenkerkhof Neerbosch

De symboliek van de dood

Anne-Marie Jansen

Bij de aanleg van de begraafplaats zijn de nodige bomen geplant, om de rest van het terrein uit de koude windstroom houden. Op de begraafplaats zien we hoe onze doden geëerd worden, het vertelt ook iets over het leven. Het doodshoofd is vaak onze eerste associatie met de dood. Maar we treffen op de begraafplaats meer symbolen aan: kruis, duif, vlinder, roos, zandloper, omgekeerde en gekruiste toortsen, vleugels (van duif of vleermuis), ourobose ('staart-eter' in het oud-Grieks), treurbeuk of -wilg, palmtak en zeis of sikkel.

Begraafplaats Weezenkerkhof Neerbosch

Als de begraafplek naast de kerk is en tot een specifieke religie behoort spreken we van een 'kerkhof'. De term 'begraafplaats' wordt gebruikt als deze zich op een andere locatie bevindt, vaak aan de dorps- of stadsgrens. De oude benaming 'Weezenkerkhof' roept verwarring op. De begraafplaats bestond al drie jaar toen de Weezenkapel in 1882 in gebruik genomen werd en ligt daar 850 meter vandaan, zo'n tien minuten lopen.

In 1878 gaf de Nijmeegse Gemeenteraad toestemming tot aanleg van de dodenakker. Meester tuinman en zijn jongens gingen direct aan de slag. Wie er in 1879 als eerste werd begraven, is niet helemaal duidelijk. Was het weesjongen Teun Vink op 14 april of Willem Langeveld op 30 juni? De bronnen spreken elkaar tegen, onderzoek zal dit moeten uitwijzen. De belangrijkste reden van overlijden van Neerbosche kinderen waren luchtwegproblemen, zoals tbc, mazelen en Spaanse griep. Maar ook door hersenziekte, hartproblemen, verdrinking, verkeersongeluk of door een granaatscherf (in WOII) lieten zij het leven. Ruim zeventig jaar later gaf gemeente Nijmegen toestemming om de begraafplaats in oppervlakte te verdubbelen. In januari 1953 werd in het nieuwe gedeelte als eerste een veertienjarige Neerbosche jongen met hartfalen begraven. Rondom de stichters rusten zowel wees- en voogdijkinderen als medewerkers. Waarschijnlijk zijn er 530 personen begraven, van wie 480 kinderen. De piketpaaltjes zijn verdwenen, een grafkelder is nog net zichtbaar en er resten slechts 42 grafstenen. Bij het monument uit 1934, de

Illustratie begraafplaats naar litho Emrik & Binger uit 1893 (A-M Jansen, 2020).

'Afgebroken Zuil', leggen oud Neerbosschers jaarlijks bloemen neer, om 'hun familie' te herdenken met wie ze een verleden hebben gedeeld. Uit de begintijd van de begraafplaats stamt de indrukwekkende treurbeuk, symbool voor de tranen om de dood, die in de aarde verdwijnen. Rondom de begraafplaats staan bomen verstrengeld alsof ze proberen, als een soort lijfwachten, bescherming te bieden.

Symbolen van de dood

In de vaste collectie van het Van 't Lindenhout-museum bevindt zich een gietijzeren grafafzetting. Die bevat de nodige symbolen. Op elke hoek is een ijzeren **doodshoofd** bevestigd. Op de korte zijkant van het hekwerk is een combinatie van symbolen samengebracht. We zien de **ouroboros**, de slang die zichzelf in de staart bijt en daarmee een cirkel vormt, het eeuwige leven. De slang heeft een duaal karakter en verwijst naar goed en kwaad, leven en dood, Adam en Eva. Centraal zit de **zandloper**, symbool voor het kortstondige leven, het verstrijken van de tijd en het onvermijdelijk naderende stervensuur. De zandloper maakt het leven omkeerbaar, het nieuwe leven, de wederop-

standing. Aan de zijkanten van de zandloper zitten **vleugels**, het leven vervliegt, onophoudelijk, in goede en kwade tijden. Aan weerszijden van de lange kant zit een combinatie van de ouroboros met de **gekruiste, omgekeerde toortsen**, symbool voor het gedoopte licht. Op de punten van het hekwerk zit de fleur-de-lis, de **Franse liele**, symbool van de bleke dood en vaak gebruikt als doodsbloem.

Symbolen op de begraafplaats

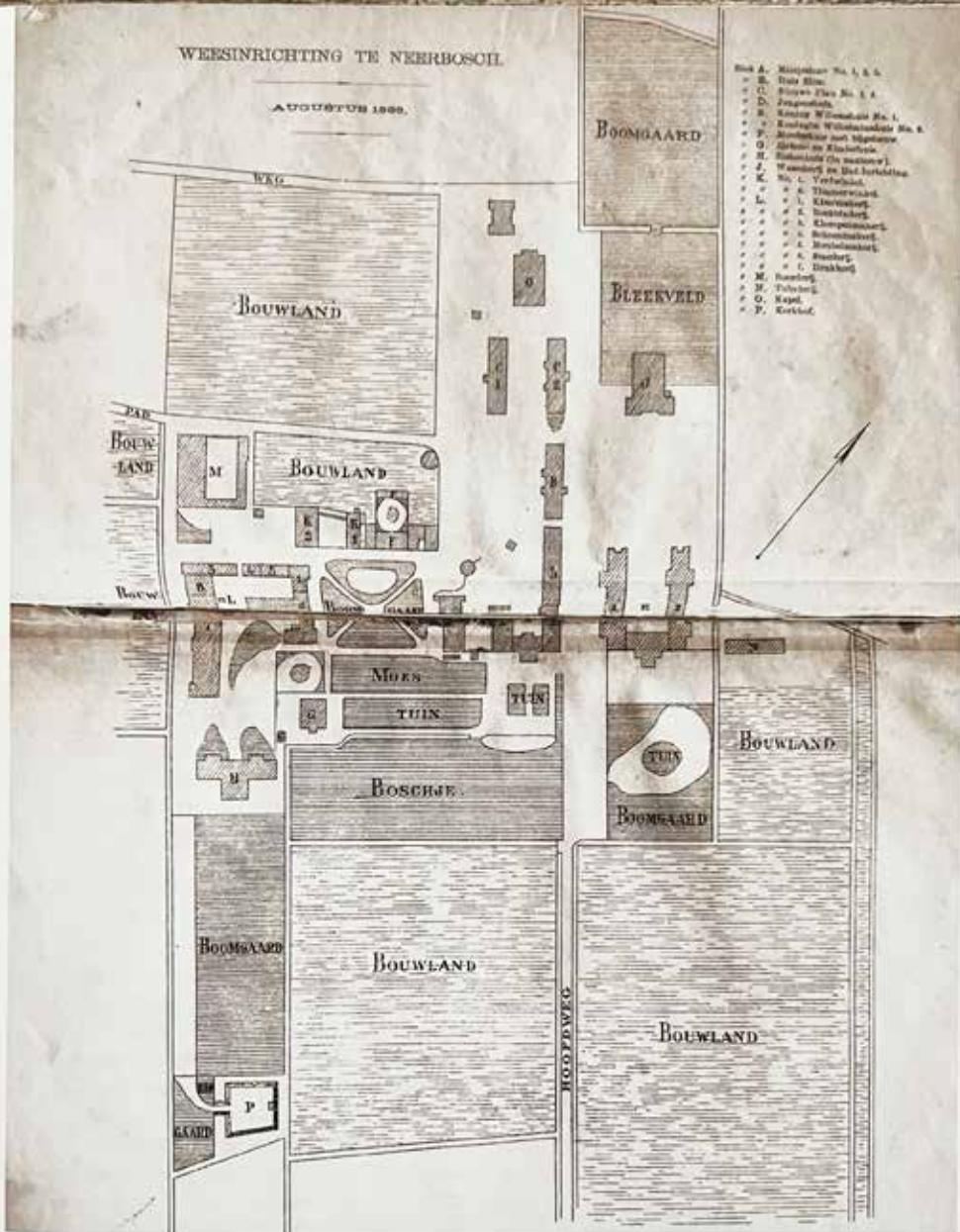
Het Weezenkerkhof Neerbosch, een verscho-len begraafplaats, is net zoals de vroegere jeugdzorginstelling Lindenhout van protestants christelijke signatuur. De symbooldragers op de Neerbosche begraafplaats zijn de tekst op de poort, de treurbeuk, het Monument uit 1934 en symbolen op een achttal grafstenen.

Toegangspoort Memento Mori

De dood is onvermijdelijk. De betekenis van Memento Mori is 'Denk eraan te [moeten] sterven'. Vrij vertaald; '*Bedenk dat u sterfelijk bent*' of '*Denk aan je eigen sterfdag*'. Op de poort van het Weezenkerkhof Neerbosch staat de tekst '*Memento Mori*', die je vaak op de poort van

WEESINRICHTING TE NEERBOSCH

AUGUSTUS 1894.

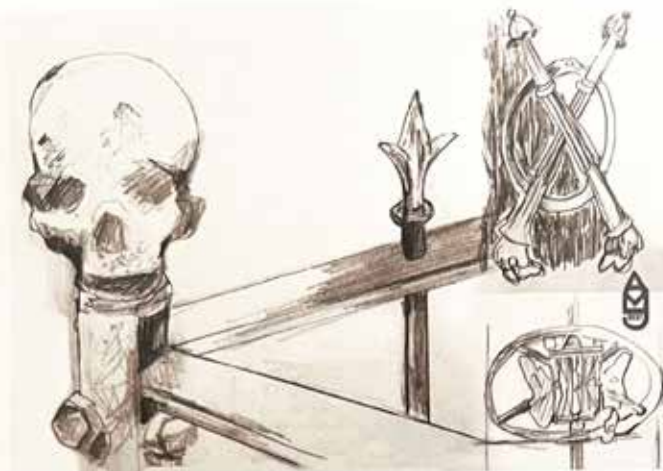

Plattegrond Weesinrichting Neerbosch, 1894.

(oude) begraafplaatsen tegenkomt. Stichting Memento Mori, sinds medio 2019 de huidige eigenaar van het Weezenkerkhof Neerbosch, heeft zich naar deze spreuk vernoemd.

Treurbek

Op het Weezenkerkhof staat vanaf de begintijd een treurbek, inmiddels uitgegroeid tot imposante boom. Bomen staan voor duurzaam-

Collage symbolen (tekening A-M Jansen, 2021).

Treurbeuk, graven en omringende bomen (A-M Jansen, 2020).

heid en levenskracht, voor een lang leven, een boom kan oud worden. Een boom, diep geworteld in de aarde symboliseert ook verbondenheid tussen mensen. De treurbeuk staat symbool voor tranen om de dood en van verdriet en rouw. De hangende takken symboliseren de tranenstroom, die in de aarde verdwijnt.

Afgebroken Zuil

Op 10 mei 1934, tijdens Hemelvaart, de jaarlijkse Oud Weezendag, wordt het monument de 'Afgebroken Zuil' onthuld. De begraafplaats is te klein, de onthulling vindt plaats in de tuin

van het Moederhuis, daar is plek genoeg voor iedereen. Het monument krijgt vrij snel daarna zijn vaste plaats op het Weezenkerkhof, naast de treurbeuk. De 'Afgebroken Zuil' staat symbool voor het jonge afgebroken leven. Op het monument staat te lezen:

*10 mei 1934
Ter nagedachtenis
aan onze familie
en vrienden die
wij hier achterlieten
De Oudweezen*

Oud-Neerbosschers bezoeken tijdens hun jaarlijkse reünie de begraafplaats om bij de verschillende graven bloemen te leggen. Bij het monument worden de meeste bloemen gelegd. Daar worden ook afbeeldingen geplaatst van in het afgelopen jaar overleden oud-Neerbosschers. Door het gedeelde verleden is saamhorigheid gegroeid, familiegevoel.

Symbolen op grafstenen

De grafstenen zijn sober, voorzien van tekst, soms een psalm en op acht stenen staat ook een symbool afgebeeld. Kruisteken, palmtak, een of twee gespiegelde palmtakken, twee rozen en het Christusteken (XP). Het symbool van de roos op het graf van Martha Bosch onderscheidt zich en is niet direct godsdienst-gereleerd. Het staat voor haar enorme toewijding voor het werk op Neerbosch.

Ontstaan Stichting Memento Mori

Het terrein van Kinderdorp Neerbosch is in het jaar 2000 door de jeugdzorginstelling Lindenhout verkocht aan een projectontwikkelaar. Eind 2017 nam de Gemeente Nijmegen de infrastructuur over van het terrein. De zorg voor de begraafplaats leek op dat moment bij niemand te liggen. Daarom richtten in 2018 een drietal bewoners van Kinderdorp Neerbosch 'Stichting Memento Mori' op. Vanaf medio 2019 is de stichting eigenaar van de begraafplaats, een memorabel moment. De stichting is uitgebreid met adviseurs en vrijwilligers op afroep. De website www.weezenkerkhof.nl geeft informatie over lopende activiteiten en in het voorjaar wordt hierop het Jaarverslag gepubliceerd.

Tijdens de NLdoet-vrijwilligersdagen in 2019 werd een met beukenhagen gekaderd strooiveldje gerealiseerd. Met behulp van een luchtfoto uit 1955 hebben we in de loop van 2020 de oude padenstructuur weer hersteld. Het Weezenkerkhof heeft geen monumentale status, maar staat wel op de gemeentelijke

Oud-Weezen dag in 1934 (Van t Lindenhoutmuseum-beeldbank).

aandachtlijst. Voor mensen die op Kinderdorp Neerbosch wonen of gewoond hebben, is het nog steeds mogelijk om hier begraven te worden. Het bestuur van Stichting Memento Mori doet uitgebreid onderzoek naar de personen rustend op het Weezenkerkhof, naar wie ze zijn en waaraan ze zijn overleden. Het onderzoek is bedoeld om weer een gezicht te geven aan de overleden personen, met een zichtbaar of een niet zichtbaar graf. ■

De auteur is bestuurslid van de Stichting Memento Mori en was van 2010 tot 2020 directeur van het Van 't Lindenhoutmuseum

Begravenis kind in 1904 (uit Neerbosch-uitgave, StMM).